

Прошак Василь Васильович

УДК [330.101:331.522.4] (477)

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки України Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, заслужений діяч науки і техніки України,
професор
Злупко Степан Миколайович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач
кафедри економіки України

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Башиянин Григорій Іванович,
Львівська комерційна академія, завідувач кафедри економічної
теорії;

кандидат економічних наук, доцент
Кульчицький Ярослав Володимирович,
Український державний лісотехнічний університет, декан
економічного факультету

Провідна установа – Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, кафедра
економічної теорії

Захист дисертації відбудеться " 27 " червня 2002 р. о 15.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79008, Львів-8, пр. Свободи, 18, ауд. 115).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий "26" травня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____ Панчишин С. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією з найскладніших проблем ринкової трансформації економіки України є ефективне використання та подальший розвиток інтелектуального потенціалу суспільства. Перехід від командно-адміністративної до ринкової системи супроводжується скороченням обсягів фінансування установ освіти і науки, видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, зменшенням частки продуктів інтелектуальної праці у структурі національного виробництва, відпливом наукових-технічних працівників за межі держави. Все це різко актуалізує дослідження процесів формування та розвитку інтелектуального потенціалу суспільства, причин і наслідків спаду у сфері інтелектуальної діяльності, а також шляхів його подолання в умовах перехідної економіки України.

У вітчизняній та зарубіжній літературі існує чимало фундаментальних праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів інтелектуальної діяльності та інтелектуального потенціалу суспільства. Інтелектуальну діяльність досліджували такі видатні економісти кінця XVII - середини XIX ст., як В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, В. Каразин, Дж. С. Міль, К. Маркс, Ф. Ліст, кінця XIX ст. – першої половини XX ст., А. Маршал, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, М. Вебер, А. Біне, В. Штерн та інші.

Практично усі провідні школи та напрямки економічної думки другої половини XX ст. приділяють значну увагу дослідженню інтелектуальної складової економічного розвитку. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, В. Ростоу, Т. Шульц, Г. Бекер, Л. Туроу, Дж. Вейзі, М. Фішер, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Й. Масуда, А. Тофлер, Т. Стюарт та інші.

Наприкінці XX ст. економічна наука значну увагу приділяє аналізу таких складових інтелектуального потенціалу як освіта, наука, інформаційно-комунікаційні технології, об'єкти інтелектуальної власності, а також природним та макроекономічним чинникам формування інтелектуального потенціалу суспільства. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід назвати Г. Башнянина, Л. Безчасного, С. Вовканича, В. Григоренка, М. Гуревичова, В. Грушка, С. Злупка, Ю. Канигіна, І. Каленюк, В. Куценко, М. Малика, Б. Малицького, О. Нестеренка, В. Удовиченко, С. Шолуденка, Т. Шпаргу та інших.

У вітчизняній економічній літературі питання, пов'язані із формуванням і використанням інтелектуального потенціалу країни найчастіше полемізуються на сторінках наукових журналів “Економіка України”, “Фінанси України”, “Вісник Академії наук України”, “Наука та наукознавство”, “Інтелектуальна власність”, “Рідна школа”, “Освіта України”, “Галицькі контракти”, “Дзеркало тижня”, “Урядовий кур'єр” та деяких інших.

На сучасному етапі ринкової трансформації економіки України існує потреба подальшого дослідження інтелектуального потенціалу суспільства. На перший план при цьому виходять проблеми

удосконалення інституційної бази формування і захисту інтелектуального потенціалу, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо напрямів стимулювання його розвитку в перехідній економіці України.

У вітчизняній економічній науці проблеми ефективного використання та розвитку інтелектуального потенціалу досліджені, на наш погляд, ще недостатньо. Передовсім немає жодного дисертаційного дослідження, яке було б присвячене комплексному аналізу цього поняття. Дослідники здебільшого приділяють увагу окремим його складовим, таким як наука, освіта, об'єкти інтелектуальної власності тощо. Водночас залишаються недостатньо вивченими чинники формування інтелектуального потенціалу та вплив на цей процес макроекономічного середовища.

Основні складові інтелектуального потенціалу України сформувались в умовах командно-адміністративної економіки. Саме тому додаткової актуальності досліджуваній проблемі надає необхідність їх включення у систему ринкових відносин. Існує потреба у глибшому дослідженні механізму ціноутворення на ринку інтелектуальних продуктів, проблеми захисту об'єктів інтелектуальної власності та впливу економічної політики на розвиток інтелектуального потенціалу України. Усе це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, обґрунтування її мети, цілей, завдань, а також логіку викладення матеріалу.

Метою дисертаційного дослідження є аналіз процесу формування інтелектуального потенціалу України у період ринкової трансформації економіки.

Для досягнення цієї мети у дисертації поставлено такі завдання:

- проаналізувати суть та складові компоненти інтелектуального потенціалу суспільства;
- виявити та систематизувати чинники формування інтелектуального потенціалу України в умовах ринкової трансформації економіки;
- простежити еволюцію поглядів різних економічних шкіл на суть та характерні особливості інтелектуального потенціалу;
- узагальнити економічний інструментарій дослідження інтелектуального потенціалу суспільства;
- виявити особливості інституційної бази формування і захисту інтелектуального потенціалу та запропонувати шляхи її розвитку в Україні;
- з'ясувати чинники, об'єктивні передумови та особливості становлення інтелектуального потенціалу ринкового типу в умовах перехідної економіки України;
- запропонувати напрями стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу в Україні.

Предметом дисертаційного дослідження є особливості і закономірності формування та розвитку інтелектуального потенціалу в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки. **Об'єктом** дослідження є сфера інтелектуальної діяльності як невід'ємна складова економічного потенціалу суспільства.

Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження стала система економічних законів та принципів, розроблених економічною теорією та сучасні теорії ринкової економіки. У дисертаційному дослідженні застосовано методологічний апарат економічної науки, різноманітні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Серед них методи наукового абстрагування, аналізу та синтезу, статистичні методи, зокрема групувань, зіставлення, динамічних порівнянь, графічний і табличний методи, порівняльний метод та системний підхід.

Інформаційною основою дисертації є праці вітчизняних та іноземних вчених, офіційні українські та зарубіжні статистичні матеріали, дані міжнародних організацій. У роботі використані також законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державного комітету статистики, Національного інституту стратегічних досліджень, Міжнародного центру перспективних досліджень тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта і виносяться на захист, належать такі:

- запропоновано визначення категорії “інтелектуальний потенціал суспільства” і нові критерії класифікації основних його складових та проведено аналіз чинників формування інтелектуального потенціалу;
- вперше у вітчизняній науковій літературі здійснено комплексний аналіз концепцій інтелектуального потенціалу провідних шкіл та напрямів світової економічної думки;
- проаналізовано особливості формування та механізми захисту інтелектуального потенціалу в умовах ринкової трансформації економіки України;
- досліджено напрями стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу у перехідній економіці та запропоновано шляхи підвищення ефективності його використання;
- проведено аналіз методик обчислення ціни інтелектуального продукту та запропоновано їх уточнення з врахуванням особливостей перехідної економіки.

Теоретична значимість роботи полягає у поглибленні наукового аналізу інтелектуального потенціалу суспільства, впливу трансформаційних процесів економіки України на основні його складові.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні пропозицій та рекомендацій щодо напрямів стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу України. Методологічні та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної влади при розробленні нормативних актів з оплати праці, правового захисту об’єктів інтелектуальної власності, проведенні інноваційної політики тощо.

Отримані теоретичні положення та підходи доцільно використовувати у процесі викладання економічних дисциплін у вищих навчальних закладах, зокрема, у курсах “Макроекономіка”, “Мікроекономіка”, “Історія економічних вчень”, “Економіка України”.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися та отримали схвальні відзиви на щорічних звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів Львівського національного університету імені Івана Франка упродовж 1999–2001 рр., на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Освіта як фактор формування людського капіталу” (м. Острогож, 1-2 жовтня 1999 р.), Науково-практичній конференції “Самостійна Україна” Миколи Міхновського та її роль у формуванні державницької ідеології” (м. Львів, 4 березня 2000 р.), Одинадцятій науковій сесії Наукового товариства ім. Т. Шевченка (м. Львів, 16 березня 2000 р.), Міжнародній науковій студентсько-аспірантській конференції “Економічна система України: європейський вибір” (м. Львів, 3-5 травня 2000 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Дистанційне навчання у XXI столітті” (м. Львів, 9-10 жовтня 2000 р.), Міжнародній науково-методичній конференції “Формування нової парадигми економічної освіти в Україні: (до 150-річчя від дня народження Сергія Подолинського)” (м. Львів, 19-20 жовтня 2000 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми побудови і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні” (м. Львів, 13 червня 2001 р.), Другій міжнародній економетричній конференції “Економетричні методи і моделі в економіці: теорія і практика” (с. Сусково, Мукачівський р-н, Закарпатської обл., 6-8 вересня 2001 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансові механізми активізації підприємництва в Україні” (м. Львів, 1-3 листопада 2001 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Формування нової парадигми економічної теорії в Україні” (м. Львів, 23-24 листопада 2001 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 14 наукових статей загальним обсягом 6,5 друкованих аркушів, з них 8 статей у фахових наукових виданнях, 3 – у збірниках наукових праць, 3 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 180 сторінках машинописного тексту. Робота містить 11 таблиць, 10 рисунків і 8 додатків. Список використаних джерел налічує 216 найменувань.

Дисертація має таку структуру:

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУСПІЛЬСТВА

1. 1. СУТЬ ТА ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1. 2. ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУСПІЛЬСТВА У

СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

1. 3. ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1. 4. ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НОВОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2. 1. ІНСТИТУЦІЙНА БАЗА ФОРМУВАННЯ І ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2. 2. ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ НА ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2. 3. НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2. 4. ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

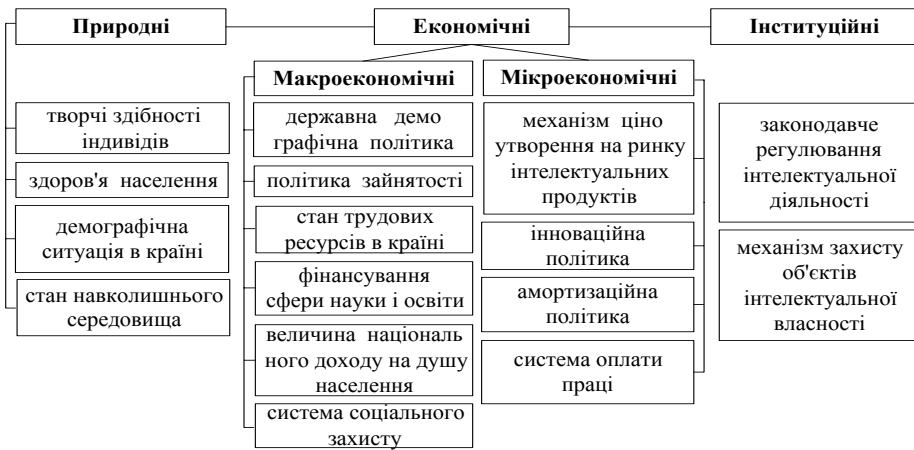
У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано предмет та об'єкт дослідження, його мету і завдання, теоретико-методологічну базу, теоретичне і практичне значення роботи та її наукову новизну.

У *першому розділі* дисертаційного дослідження – **“Теоретико-методологічні основи дослідження інтелектуального потенціалу суспільства”** – розглядається суть, основні компоненти інтелектуального потенціалу та економічний інструментарій його дослідження. Особлива увага приділена дослідженню еволюції поглядів на інтелектуальний потенціал у світовій економічній науці.

У *першому параграфі* цього розділу дисертант аналізує суть інтелектуального потенціалу суспільства та його складові компоненти і відзначає неоднозначність трактування категорії “інтелектуальний потенціал” в економічній літературі. Серед дослідників не має одностайності щодо тлумачення суті, структури інтелектуального потенціалу та чинників його формування.

На думку дисертанта, інтелектуальний потенціал суспільства (ІПС) – це сукупність творчих здібностей індивідів та їх освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу, використовуючи уречевлені (зматеріалізовані) інтелектуальні засоби, засвоювати набуті та творити нові знання для ефективного соціально-економічного розвитку країни.

Автор зазначає, що формування інтелектуального потенціалу суспільства залежить від трьох груп чинників: природних, економічних та інституційних (рис. 1).

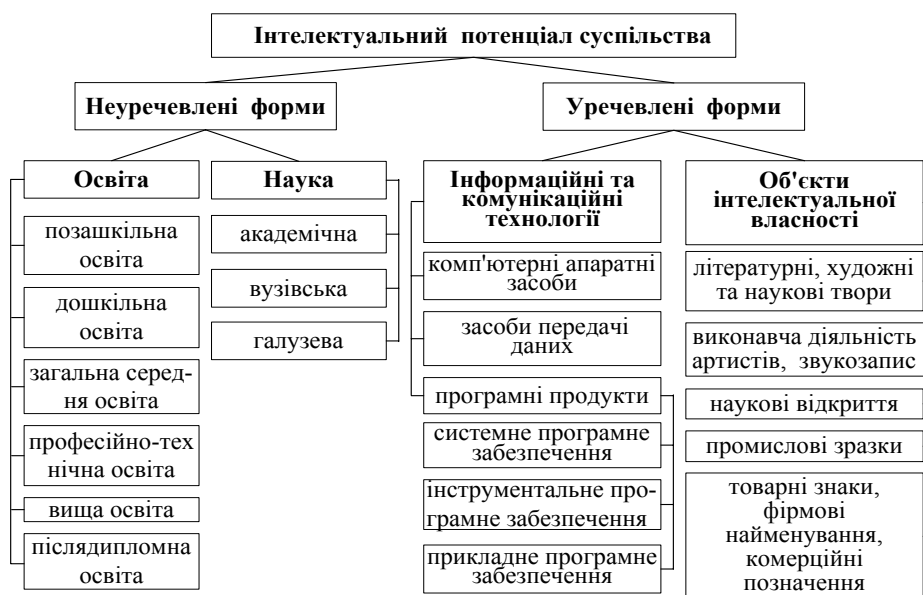

Рис.1. Чинники формування інтелектуального потенціалу суспільства

До першої групи дисертант відносить творчі здібності індивідів, здоров'я населення, демографічну ситуацію в країні та стан навколишнього середовища. У дисертації показано, що формування інтелектуального потенціалу відбувається під впливом не лише природних, а й економічних чинників, які, на думку автора, можна поділити на макроекономічні (державна демографічна політика, політика зайнятості, стан трудових ресурсів, фінансування сфери освіти, науки, величина національного доходу на душу населення, система соціального захисту) та мікроекономічні (механізм ціноутворення на ринку інтелектуальних продуктів, інноваційна та амортизаційна політика, система оплати праці у сфері інтелектуальної діяльності).

У реферованому розділі розглядаються також інституційні чинники формування інтелектуального потенціалу суспільства, до яких дисертант відносить систему законодавчого регулювання інтелектуальної діяльності та механізм захисту об'єктів інтелектуальної власності.

У структурі інтелектуального потенціалу дисертант виокремлює уречевлені та неуречевлені складові (рис. 2).

Рис. 2. Складові інтелектуального потенціалу суспільства

Автор виходить з того, що саме такі неуречевлені складові ПС як освіта і наука є чинниками нагромадження “людського капіталу”, економічного зростання та переходу від індустріального до інформаційного суспільства.

Далі у дисертації зазначено, що в умовах постіндустріального суспільства зростає роль уречевлених складових інтелектуального потенціалу, які виступають у формі об’єктів інтелектуальної власності (літературні, художні твори і наукові праці, винаходи, патенти, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування та комерційні позначення, а також всі інші права, які належать до інтелектуальної діяльності); інформаційних та комунікаційних технологій (комп’ютерні апаратні засоби, засоби передачі даних, програмні продукти).

У другому параграфі реферованого розділу проаналізовано погляди основних економічних шкіл на суть та характерні особливості інтелектуального потенціалу. Одними з перших у XVII-XIX ст. інтелектуальну діяльність досліджували представники класичної школи. Як показано у дисертації, представники класичної школи (В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Міль) поряд із фізичним виділяли інтелектуальний капітал і вважали, що знання, здобуті у процесі навчання і трудової діяльності, є важливим фактором економічного розвитку.

Наприкінці XIX - початку XX ст. погляди представників класичної школи політичної економії на роль інтелектуальної діяльності в економічному були сприйняті та розвинуті наступним поколінням економістів, яких нині відносять до неокласичного напрямку. Представники цієї школи відзначали, що поруч з традиційними факторами виробництва – праця, земля, капітал – важливу роль відіграє інтелектуальний фактор. Ф. Ліст вважав, що одним з головних завдань держави є створення найсприятливіших умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації. А. Маршал, обгрунтовуючи роль цього чинника, назвав його “організацією”. Під цією категорією він розумів певну суму знань, які відіграють важливу роль в економічному зростанні.

Марксистська теорія, в основу якої було покладено постулат про визначальну роль сфери матеріального виробництва в розвитку науки, на думку автора, значно звужує роль інтелектуального чинника у суспільно-економічному поступі. На підставі марксистського тлумачення взаємозв’язку науки та сфери матеріального виробництва не можна пояснити інтелектуальної обумовленості економічного розвитку суспільства.

Далі у дисертації розглядаються інноваційні теорії, у яких на відміну від марксизму, інтелектуальний чинник детермінує економічний розвиток. Біля витоків цих теорій стояв всесвітньо відомий український учений М. Туган-Барановський, який одним із перших показав, що нововведення змінюють структуру національної економіки і можуть бути джерелом циклічних коливань. Розвиваючи теорію циклічних коливань М. Туган-Барановського, вагомий внесок у інноваційні теорії зробив Й. Шумпетер, який пов’язав хвилеподібність та циклічність економічної динаміки із нерівномірним утворенням та поширенням інновацій.

Дисертант доходить висновку, що проблему розвитку інтелектуального потенціалу не можна ґрунтовно дослідити без врахування психологічних та розумових особливостей людини. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили М. Вебер, А. Біне, В. Штерн, які застосували соціологічний та психологічний підходи до аналізу інтелектуального потенціалу. На думку автора, це дозволило на основі емпіричних даних вирішувати питання навчання, відбору кадрів, професійної придатності та оцінки інтелектуальних здібностей індивіда.

У роботі акцентується на тому, що принципово новий напрям розвитку концепції інтелектуального потенціалу, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., запропонували представники теорії “людського капіталу”. Дисертант коротко розглядає постулати цієї теорії, основним серед яких є твердження про те, що завдяки збільшенню інвестицій в освіту, здоров’я, професійні знання, мотивації людей, розвинуті країни світу зберігають своє провідне місце у світовій економіці.

Реферований параграф завершується аналізом поглядів на інтелектуальний потенціал представників соціально-інституційного напрямку аналітичної економії. Дисертант зазначає, що найвідоміші представники цього напрямку – Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, В. Ростю – становлення постіндустріального суспільства пояснюють розвитком такого типу економічної системи, у якій панівною є інтелектуальна діяльність, а провідним типом власності є інтелектуальна власність.

У третьому параграфі першого розділу здійснено мікроекономічний аналіз механізму формування ціни інтелектуального продукту (патенту, ліцензії тощо). Автор доходить висновку, що на практиці вибір того чи іншого методу визначення ціни на ринку інтелектуальних продуктів передбачає вирішення таких проблем. По-перше, проблеми визначення витрат на створення інтелектуального продукту. По-друге, проблеми визначення економічного ефекту від використання інтелектуального продукту у виробництві. По-третє, у тих випадках, коли предметом оцінки є не сам інтелектуальний продукт, а право на його комерційне використання (наприклад, продаж ліцензій), проблемою є перерозподіл економічного ефекту між його власником і безпосереднім користувачем.

У дисертації зазначено, що, для визначення базової ціни інтелектуального продукту можна використати три методи – метод оцінки витрат, метод аналогів і метод оцінки потенційної прибутковості.

Автор підкреслює, що ціна інтелектуального продукту залежить як від витрат виробника, так і від величини чистої поточної вартості, яку отримує його користувач. Для визначення меж коливання кінцевої ціни інтелектуального продукту, автор пропонує використовувати таку формулу:

$$C+W+\pi \leq P_{ip} \leq \frac{\Delta R \times 100}{N_{\pi} \times t} - C_{in}, \quad (1)$$

де: P_{ip} – ціна інтелектуального продукту;

C – матеріальні витрати на виготовлення інтелектуального продукту;

W – заробітна плата персоналу;

p – прибуток від продажу інтелектуального продукту;

R – зміна доходу від застосування інтелектуального продукту у виробництві;

N_p – норма віддачі, виражена у відсотках;

t – кількість років, упродовж яких передбачається отримувати дохід;

C_{in} – витрати, пов'язані з впровадженням та використанням інтелектуального продукту у виробництві.

Дисертант доходить висновку, що кінцева ціна інтелектуального продукту залежить від трьох груп чинників. До першої групи, на думку дисертанта, слід віднести якісні характеристики інтелектуального продукту. Другу групу утворюють правові чинники, головним серед яких є право інтелектуальної власності. До третьої групи автор відносить економічні чинники: тип ринкової структури, розмір ринку інтелектуального продукту, величина витрат на освоєння винаходу, стан ринкової кон'юнктури, динаміка курсу валют і процентної ставки, темп інфляції в країні, а також державне регулювання сфери інтелектуальної діяльності (наприклад, оподаткування інноваційної діяльності).

Далі у дисертації проаналізовано макроекономічний інструментарій дослідження інтелектуального потенціалу. Автор зазначає, що кількісно його вплив на економічний розвиток країни можна визначити за допомогою таких макроекономічних показників як частка ВВП, яка виробляється у наукомістких галузях економіки та індекс людського розвитку (ІЛР).

У *другому розділі* дисертації – **“Проблеми та напрями формування нового інтелектуального потенціалу в економіці України”** – проаналізовано інституційну базу формування та захисту інтелектуального потенціалу, вплив трансформаційних процесів у вітчизняній економіці на основні його складові, а також визначено напрями стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу України.

У першому параграфі реферованого розділу проаналізовано інституційну базу формування та захисту інтелектуального потенціалу України. Її аналіз розпочинається з розгляду нормативних документів, які регулюють одну із складових частин інтелектуального потенціалу – освіту. Автор зазначає, що з часу проголошення незалежності та прийняттям у 1991 р. закону “Про освіту”, в Україні розпочато реформування системи освіти. Цей нормативно-правовий документ охоплює практично весь спектр питань, які пов'язані з функціонуванням цієї галузі. Процес реформування системи освіти було пришвидшено із прийняттям у 1999-2002 рр. законів “Про загальну середню освіту” та “Про вищу освіту”. Отже, у нашій державі закладено основи нормативно-правової бази регулювання освіти, визначено специфіку різних навчальних закладів, принципи організації навчально-виховного процесу, права та обов'язки його учасників, кадрове забезпечення, повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадськості в управлінні загальноосвітніми закладами та здійснено перехід до 12-річної загальноосвітньої середньої школи.

Водночас автор зазначає, що темпи і глибина перетворень не відповідають потребам суспільства, держави й особистості. Актуальними залишаються проблеми комп'ютеризації освітніх закладів,

доступності якісної освіти для всіх громадян, недостатнім є фінансування галузі, не створено належних умов для навчання обдарованих дітей та молоді з особливими потребами, потребують оновлення зміст навчально-виховного процесу та вдосконалення його матеріальної бази і кадрового забезпечення.

У реферованому параграфі показано, що розвиток інтелектуального потенціалу України неможливий без створення дієвої системи захисту інтелектуальної власності. Дисертант зазначає, що початком її становлення було прийняття у 1991 р. Закону України “Про власність”, у якому уперше результати інтелектуальної діяльності були визнані об’єктами права власності. Серед найважливіших нормативно-правових документів, прийняття яких забезпечило формування інституційної бази захисту інтелектуальної власності у нашій державі слід назвати такі закони, як “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”, “Про науково-технічну інформацію”, “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, “Про племінне тваринництво”, “Про авторське право і суміжні права”.

На думку дисертанта, прийняті закони не захищають на практиці права інтелектуальної власності. За результатами обстежень ринку інтелектуальних продуктів, частка неліцензованого програмного забезпечення у нашій державі у другій половині 90-х рр. становила майже 95%, а неліцензованої аудіо- та відеопродукції – більше 90%.

Такі масштаби порушення прав інтелектуальної власності підводять дисертанта до висновку, що в умовах ринкової трансформації економіки України не вдалося створити ефективну правову систему захисту інтелектуальної власності. Автор зазначає, що для підвищення її ефективності необхідно здійснити такі заходи:

- запровадити економічні механізми контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності (пільгове оподаткування та надання кредитів суб’єктам підприємництва для придбання ліцензованого програмного забезпечення);
- створити умови для розвитку системи орендування інтелектуальних продуктів;
- стимулювати розвиток системи співпраці малого та великого бізнесу у формі франчайзингу;
- забезпечити громадян України інформацією та літературою про міжнародний досвід у сфері захисту прав інтелектуальної власності;
- організувати спеціальні курси та семінари щодо пропагування необхідності дотримання прав інтелектуальної власності, залучивши до роботи в них висококваліфікованих фахівців-експертів з інших країн;
- запровадити у вищих навчальних закладах спеціальні курси та програми навчання з охорони інтелектуальної власності.

Далі у дисертації проаналізовано вплив трансформаційних процесів в Україні на основні складові інтелектуального потенціалу. Автор зазначає, що сучасна структура освіти України побудована відповідно до принципів і вимог, які визначено ООН та іншими міжнародними організаціями.

Незважаючи на економічні труднощі останніх десятиліть, Україна займає високі місця у світовому рейтингу за коефіцієнтом освіченості, що відзеркалює значний інтелектуальний потенціал країни та можливості його подальшого використання.

У реферованому параграфі зазначено, що перехід до ринкових відносин передбачає створення вищої освіти, адекватної новим вимогам. В Україні відбуваються суттєві зміни в структурі вищих навчальних закладів – збільшується кількість освітніх закладів III-IV рівнів акредитації, які забезпечують підготовку висококваліфікованих фахівців і зменшується кількість навчальних закладів I-II рівнів акредитації з недостатньою матеріально-технічною базою (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зростання кількості вищих навчальних закладів освіти України протягом 1991 – 2001 рр.

(на початок навчального року)

	I – II рівнів акредитації			III – IV рівнів акредитації		
	1990 – 1991 рр.	1995 – 1996 рр.	2000 - 2001 рр.	1990 – 1991 рр.	1995 – 1996 рр.	2000 – 2001 рр.
Кількість закладів	742	782	664	149	255	315
Кількість студентів	757,0	617,7	528,0	881,3	922,8	1402,9
у тому числі за формою навчання:						
денна	510,7	455,6	400,8	520,0	616,3	859,5
вечірня	44,9	17,1	3,4	66,5	24,1	10,7
заочна	201,4	145,0	123,8	294,8	282,4	532,7
У розрахунку на 10000 населення	146	120	107	170	180	285

Джерело: Статистичні щорічники України за 1996 – 2001 рр.

Дисертант підкреслює, що реформування системи освіти в Україні передбачає впровадження нових типів навчальних закладів, що є ланками неперервної освіти. Важливе завдання, яке стоїть перед національною освітою це забезпечення можливості громадянам країни навчатися упродовж усього трудового життя. Цю важливу функцію виконує система післядипломної освіти. Автор

доходить висновку, що підготовка фахівців інженерного профілю значно перевищує потреби вітчизняної економіки, тоді як можливості підготовки фахівців з гуманітарних спеціальностей повністю не використовуються.

У дисертації підкреслено, що у вітчизняній економіці виникло чимало проблем в системі підготовки наукових кадрів. За останні роки чисельність аспірантів зросла у півтора рази, проте ефективність їх підготовки погіршується. Як показують результати соціологічних досліджень, багато аспірантів використовують час перебування в аспірантурі для роботи в інших секторах економіки, мало спілкуються з науковцями, слабо підвищують свою наукову кваліфікацію. До інших проблем розвитку вищої школи можна віднести: падіння престижу викладацької діяльності та рівня заробітної плати порівняно з іншими професіями; зростання кількості науково-педагогічних співробітників, які, поряд зі своєю основною роботою, виконують іншу, не пов'язану з науковою чи викладацькою діяльністю; скорочення чисельності наукового персоналу.

Цей параграф завершується аналізом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у вітчизняній економіці. Проведенні дисертантом обчислення свідчать, що Україна за рівнем розвитком цих технологій поступово наближається до європейських країн. Це означає, що закладається міцний фундамент у формі комунікаційних технологій, який дасть змогу виготовляти наукомістку та високотехнологічну продукцію, що призведе до підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках.

В останньому параграфі другого розділу дисертації аналізуються основні напрями стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу в перехідній економіці України. Автор доходить висновку, що нагромадження інтелектуального потенціалу в цьому періоді неможливе без активного втручання держави. Важливе значення, на думку дисертанта, має активна державна політика на ринку праці. Дані соціологічних досліджень стану ринку праці показують, що реальна мобільність робочої сили є низькою, тривалість безробіття – надмірною, що може призводити до втрати кваліфікації частиною працівників. Задля підтримання зайнятості уряд повинен створити розгалужену мережу інститутів ринку праці, поліпшити їх фінансування, кадрове та інформаційне забезпечення.

Ще одним важливим напрямом стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу є поліпшення системи професійного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації. Автор зазначає, що упродовж останніх років простежувалося помітне погіршення ситуації в системі професійного навчання, в підготовці і перепідготовці кадрів, що зумовлювалося спадною динамікою обсягів фінансування програм навчання, значним погіршенням фінансового становища та зростанням частки збиткових підприємств, які не здатні самостійно організувати професійне навчання, підвищення та перекваліфікацію кадрів на належному рівні, та зменшенням чисельності установ, які забезпечують реалізацію програм перекваліфікації. На думку дисертанта, заходи, які спрямовані на підвищення ефективності програм перекваліфікації, повинні передбачати:

- створення режиму найбільшого сприяння для перекваліфікації безпосередньо на підприємствах та фірмах;
- правове та організаційне сприяння розвитку мережі центрів перекваліфікації при навчальних закладах вищої освіти;
- відновлення роботи регіональних центрів навчання, перепідготовки та професійної орієнтації;
- залучення до програм перекваліфікації не лише офіційно зареєстрованих безробітних, але й осіб, які працюють в умовах часткової зайнятості.

Важливим напрямом розвитку інтелектуального потенціалу суспільства є нагромадження молоддю людського капіталу. Для прискорення цього процесу автор пропонує:

- вдосконалювати систему професійної орієнтації серед молоді, насамперед учнівської та студентської;
- розвивати мережу молодіжних бірж праці, агентств з професійних консультацій та працевлаштування молоді;
- запровадити загальнодержавну систему обов'язкового квотування робочих місць для молоді на підприємствах усіх форм власності;
- підвищити конкурентоспроможність молоді на ринку праці через збільшення термінів її професійного навчання, законодавче та фінансове стимулювання освоєння молоддю другої професії.

На думку автора, для підвищення рівня інтелектуального потенціалу суспільства необхідна також переорієнтація психологічних установок населення щодо видів і напрямів інтелектуальної діяльності та утвердження принципів конкуренції і змагальності у свідомості громадян країни.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, яке виявляється у з'ясуванні основних складових та чинників формування інтелектуального потенціалу в Україні задля формування ринкових відносин та прискорення зростання вітчизняної економіки.

Це дозволяє зробити такі висновки.

1. У сучасній економічній науці дедалі ширше використовують категорію “інтелектуальний потенціал суспільства” як складову економічного потенціалу. В економічній літературі точиться гостра полеміка з приводу того, що описує ця категорія. На думку дисертанта, інтелектуальний потенціал суспільства – це сукупність творчих здібностей індивідів та їх освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу, використовуючи уречевлені (зматеріалізовані) знаряддя, засвоювати набуті та творити нові знання для ефективного соціально-економічного розвитку країни.

2. У складі інтелектуального потенціалу дисертант виокремлює його уречевлені та

неуречевлені форми. До неуречевлених форм належать освіта (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна) та наука (академічна, вузівська, галузева). До уречевлених форм належать об'єкти інтелектуальної власності (літературні, художні твори і наукові праці, винаходи, патенти, промислові зразки, товарні знаки, фірмові найменування та комерційні позначення), а також інформаційні та комунікаційні технології (комп'ютерні апаратні засоби, засоби передачі даних, програмні продукти). На формування інтелектуального потенціалу суспільства впливають три групи чинників – природні (творчі здібності індивідів, здоров'я населення, демографічна ситуація в країні, стан навколишнього середовища), економічні – макроекономічні (державна демографічна політика, політика зайнятості, стан трудових ресурсів, фінансування сфери науки та освіти, величина національного доходу на душу населення, система соціального захисту) і мікроекономічні (механізм ціноутворення на ринку інтелектуальних продуктів, інноваційна політика, амортизаційна політика, система оплати праці) та інституційні (законодавче регулювання інтелектуальної діяльності, механізм захисту об'єктів інтелектуальної власності).

3. Погляди економістів на роль інтелектуальної діяльності людини в економічному розвитку змінювалися. Класична школа поряд з фізичним капіталом виокремила інтелектуальний капітал і розглядала його як важливий фактор економічного розвитку. Марксистська теорія, в основі якої лежить постулат про визначальну роль сфери матеріального виробництва в розвитку науки, на думку дисертанта, значно занижує роль інтелектуального чинника у суспільно-економічному поступі. Помітний внесок у розвиток теорії інтелектуального потенціалу суспільства здійснили дослідники, які застосували соціо-психологічний підхід до його аналізу. Новий напрям розвитку теорії інтелектуального потенціалу запропонували представники теорії “людського капіталу”, які розглядають останній як найважливіше джерело економічного поступу.

4. Дисертант виходить з того, що ціноутворення на інтелектуальні продукти випадає з під дії закону вартості, який відображає затрати ресурсів на виробництво блага та його цінність, оскільки на ринку інтелектуальних продуктів майже відсутня конкуренція. Ціни на інтелектуальні блага формуються під впливом багатьох чинників, які існують як на боці пропозиції, так і попиту. Дисертант доходить висновку, що у перехідній економіці доцільно обчислювати базову ціну інтелектуального блага на підставі трьох методів – методу оцінки витрат, методу аналогів та методу оцінки потенційної прибутковості.

5. У 90-х рр. в Україні в основному було сформовано інституційну базу розвитку та захисту інтелектуального потенціалу, зокрема закладено основи нормативної бази регулювання освіти, визначено особливості різних навчальних закладів, принципи організації навчально-виховного процесу, права та обов'язки його учасників. Проте темпи і глибина перетворень не відповідають потребам суспільства, держави й особистості. Ухвалене законодавство не гарантує повністю права

інтелектуальної власності, не вдалося створити й ефективну правову систему її захисту. Для підвищення дієвості захисту інтелектуальної власності дисертант пропонує:

- запровадити економічні механізми контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності (пільгове оподаткування та надання кредитів суб'єктам підприємництва для придбання ліцензованого програмного забезпечення);
- стимулювати розвиток системи співпраці малого та великого бізнесу у формі франчайзингу;
- забезпечити громадян України інформацією та літературою про міжнародний досвід у сфері захисту прав інтелектуальної власності;
- організувати спеціальні курси та програми щодо пропагування необхідності дотримання прав інтелектуальної власності, залучивши до роботи в них висококваліфікованих фахівців-експертів з інших країн;
- запровадити у вищих навчальних закладах спеціальні курси та програми навчання з охорони інтелектуальної власності.

6. В умовах ринкової трансформації економіки України відбуваються суттєві зміни в основі інтелектуального потенціалу – освіти. Зменшується кількість освітніх закладів I-II рівня акредитації, зростає кількість студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, виникають нові освітні заклади та форми навчання. Дисертант доходить висновку, що підготовка фахівців інженерного профілю значно перевищує потреби вітчизняної економіки, тоді як можливості підготовки фахівців з гуманітарних спеціальностей повністю не використовуються. За останні роки зросла чисельність аспірантів і докторантів у вищих закладах освіти, практично припинилася еміграція науково-технічних працівників за кордон, проте обсяги фінансування науки не збільшуються. Хоча кількість підприємств, які використовують інноваційні фактори виробництва зростає, все ж рівень конкурентоспроможності вітчизняної економіки на ринках наукомісткої та технологічно складної продукції є ще низьким. Водночас формуються надійні підвалини у формі інформаційно-комунікаційних технологій, які за сприятливого макросередовища забезпечать помітне підвищення технологічного рівня вітчизняної економіки та її зростання.

7. Прискорений розвиток інтелектуального потенціалу суспільства в перехідній економіці передбачає, по-перше, здійснення активної державної політики на ринку праці задля підтримання зайнятості, підвищення мобільності робочої сили, створення нових робочих місць у наукомістких галузях національної економіки; по-друге, поліпшення системи професійного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації; по-третє, вдосконалення системи професійної орієнтації молоді та підвищення рівня її конкурентоспроможності на ринку праці, введення загальнодержавної системи обов'язкового квотування робочих місць для молоді на підприємствах, розвиток дистанційної освіти; по-четверте, продаж продуктів інтелектуальної

власності у кредит, оренду інтелектуальних продуктів, використання ліцензій з обмеженим терміном дії. Для підвищення рівня інтелектуального потенціалу суспільства необхідна також переорієнтація психологічних установок населення щодо видів і напрямів інтелектуальної діяльності та утвердження принципів конкуренції і змагальності у свідомості громадян країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Прошак В. Вплив освіти та науки на формування інтелектуального потенціалу України // Формування ринкової економіки в Україні: Наук. зб. Львів. ун-ту. – Львів: Інтереко, 1999. – Вип. 5. – С. 495 – 500.
2. Прошак В. В. Деякі аспекти кількісного виміру інтелектуального потенціалу України // Вісник Львівської комерційної академії: Сер. екон. – Львів: Коопосвіта, 2001. – Вип. 9. – С. 175-181.
3. Прошак В. Еволюція поглядів на інтелектуальний потенціал у світовій економічній думці // Формування ринкової економіки в Україні: Наук. зб. Львів. ун-ту. – Львів: Інтереко, 2000. – Вип. 6. – С. 23-32.
4. Прошак В. Інтелектуальна власність та система її захисту // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2000. – Вип. 4. – С. 324-329.
5. Прошак В. Ціна інтелектуальних продуктів як економічна форма реалізації інтелектуальної власності // Формування ринкової економіки в Україні: Наук. зб. Львів. ун-ту. – Львів: Інтереко, 2001. – Вип. 8. – С. 60-70.
6. Прошак В. Теоретичні основи для дослідження інтелектуального потенціалу суспільства // Вісник Львівського університету: Сер. екон. – Львів, 2001. – Вип. 30. – С. 599-606.
7. Прошак В. Значення освіти для процесу формування і розвитку інтелектуального потенціалу України // Освіта як фактор формування людського потенціалу: Зб. наук. праць. – Острого: Острозька Академія, 2000. – С. 74 – 77.
8. Прошак В. В. Формування кадрового потенціалу освіти – пріоритетний напрям діяльності вищої школи України // Збірник матеріалів міжнародної науково-методичної конференції “Формування нової парадигми економічної освіти в Україні (до 150-річчя від дня народження Сергія Подолинського)”. – Львів, 2001. – С. 26-29.
9. Прошак В. Вплив ідей “Самостійної України” М. Міхновського на концепції української елітарності ХХ ст. // “Самостійна Україна” Миколи Міхновського та її роль у формуванні державницької ідеології: Матеріали науково-практичної конференції державницької ідеології до 100-

річчя її видання. – Львів, 2000. – С. 126-131.

10. Прошак В. В. Особливості дистанційного навчання в інформаційному суспільстві // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Дистанційне навчання у XXI столітті: Щорічник наук. праць / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2001. – Вип. XXVII. – С. 145-149.

11. Прошак В. Проблема застосування нових методів обчислення індексу людського розвитку // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні: Зб. наук. праць / Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2002. – Вип. 1 (XXXII). – С. 327-333.

12. Прошак В. Правовий захист інтелектуальної власності в Україні // Вісник ЛДФЕІ: Зб. наук. статей. Екон. науки. – Львів: ЛДФЕІ, 2001. – № 1. – С. 95-102.

13. Прошак В. До питання про зміст поняття “інтелектуальний потенціал” суспільства // Вісник ЛДФЕІ: Зб. наук. статей. Екон. науки. – Львів: ЛДФЕІ, 2001. – № 2. – С. 80-85.

14. Прошак В. Деякі аспекти розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансові механізми активізації підприємництва в Україні: Зб. наук. праць / Інститут регіональних досліджень НАН України. Частина 1. – Львів, 2002. – Вип. 2 (XXXIII). – С. 312-317.

АНОТАЦІЯ

Прошак В. В. Інтелектуальний потенціал України в умовах ринкової трансформації економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.01. – економічна теорія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2002.

У дисертації досліджуються проблеми формування та розвитку інтелектуального потенціалу України в умовах ринкової трансформації економіки. Значна увага приділяється теоретико-методологічним засадам аналізу інтелектуального потенціалу. У роботі з'ясовуються суть інтелектуального потенціалу суспільства як економічної категорії та досліджуються його складові компоненти. Здійснено аналіз природних, економічних та інституційних чинників формування інтелектуального потенціалу із застосуванням сучасного економічного інструментарію його дослідження. Простежено еволюцію поглядів різних економічних шкіл на суть, складові та чинники формування інтелектуального потенціалу в умовах ринкової трансформації економіки. Проведено аналіз інституційної бази захисту інтелектуального потенціалу та запропоновано шляхи її розвитку в Україні. Досліджено чинники, об'єктивні передумови та особливості становлення нового інтелектуального потенціалу суспільства в умовах ринкової трансформації економіки України. Запропоновано напрями стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу в перехідній економіці України.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, інтелектуальна діяльність, ціна інтелектуального

продукту, освіта, наука, об'єкти інтелектуальної власності, інформаційні та комунікаційні технології, перехідна економіка.

АННОТАЦІЯ

Прошак В. В. Интеллектуальный потенциал Украины в условиях рыночной трансформации экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01. – экономическая теория. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2002.

В диссертации исследуются проблемы формирования и развития интеллектуального потенциала в условиях рыночной трансформации экономики Украины.

Первый раздел – “Теоретико-методологические основы исследования интеллектуального потенциала общества” – посвящен анализу сущности интеллектуального потенциала и эволюции взглядов на интеллектуальную деятельность в экономической науке. В работе анализируется природа интеллектуального потенциала общества и исследуются его составные элементы. Особое внимание уделено анализу таких элементов интеллектуального потенциала, как образование, наука, информационные и коммуникационные технологии, объекты интеллектуальной собственности. Изучаются также виды интеллектуальной собственности и их характерные особенности.

Отдельное место в диссертационной работе отведено анализу природных, экономических и институциональных факторов формирования интеллектуального потенциала с использованием современного экономического инструментария.

В исследовании проведен критический анализ эволюции взглядов ведущих экономических школ на особенности формирования и развития интеллектуального потенциала. Особое внимание акцентировано на изучении инновационных теорий, которые рассматривали интеллектуальный потенциал как один из главных факторов экономического развития.

В работе анализируются механизмы ценообразования на рынке интеллектуальных продуктов (патентов, лицензий). Предложена классификация факторов, которые влияют на цену интеллектуального продукта в условиях переходной экономики. Здесь анализируется макроэкономический инструментарий интеллектуального потенциала. В качестве главных показателей влияния интеллектуального потенциала на экономическое развитие рассматриваются такие показатели, как индекс развития человеческого потенциала и удельный вес ВВП, произведенного в высокотехнологических отраслях национальной экономики.

Во втором разделе – “Проблемы и направления формирования нового интеллектуального потенциала в экономике Украины” – проанализирована институциональная база формирования и защиты интеллектуального потенциала, влияние трансформационных процессов в отечественной экономике на его составные части, а также определены направления стимулирования развития интеллектуального потенциала Украины.

В диссертации проанализированы законодательные документы, которые регулируют главные составные части интеллектуального потенциала – образование, науку, интеллектуальную собственность. Особое внимание акцентировано на исследовании механизмов защиты интеллектуальной собственности в условиях переходной экономики. Отмечается, что нарушения прав интеллектуальной собственности свидетельствуют о недостаточной эффективности правовой системы ее защиты. В работе предложены меры по повышению эффективности правовой базы регулирования отношений в сфере интеллектуальной деятельности.

В работе проанализировано влияние трансформационных процессов в Украине на основные составные части интеллектуального потенциала. Отмечается, что главными причинами кризисных явлений в сфере интеллектуальной деятельности являются неэффективность и медленность проведения экономических реформ, уменьшение объемов финансирования сферы образования, науки. Как следствие в Украине происходит уменьшение количества изобретений, научно-технических кадров, работников сферы образования, их эмиграция за пределы страны. В диссертационном исследовании предложены рекомендации по стимулированию развития интеллектуального потенциала. Отмечается, что этой цели можно достигнуть с помощью активной политики занятости, развития системы переквалификации и повышения квалификации работников, развития системы профессионального и технического образования, внедрения системы непрерывного образования.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, интеллектуальная деятельность, цена интеллектуальной продукции, образование, наука, объекты интеллектуальной деятельности, информационные и коммуникационные технологии, переходная экономика.

ANNOTATION

Proshak V.V. Intellectual potential of Ukraine under the market transformation of the economy. Manuscript.

The dissertation for applying for the candidate of economic sciences degree in speciality 08.01.01 – economic theory – The Ivan Franko National University of Lviv, Lviv 2002.

The thesis considers problems of formation and development of the intellectual potential in Ukraine in conditions of the market transformation of the economy. Significant attention is drawn to the

theoretical and methodological underpinnings of the intellectual potential analysis. The definition of the intellectual potential as of economic category is provided and its forming components are investigated. Natural, economic and institutional factors contributing to intellectual potential formation are examined using the contemporary tools of economic analysis. The study also reviews evolution of the views of economic schools on the essence and factors affecting forming of the intellectual potential in the transition economy. The author accomplished research of the institutional basis backing the development of intellectual potential in Ukraine and suggested further directions of its perfection. Premises contributed to the specifics featuring intellectual potential process formation in the transition economy of Ukraine are considered. Ways of development of intellectual potential of Ukraine under the market transformation of the economy are also suggested.

Key words: intellectual potential, intellectual activity, price of intellectual product, education, science, objects of intellectual property, information and communication technologies, transition economy.

Підп. до друку 15.03.2002. Формат 60x84/16. Папір друк. Друк. офсет.

Умовн. друк. арк. 1.0. Тираж 100 прим. Зам. 197.

Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.

79000 м. Львів, вул. Д. Дорошенка, 41.